

Mr. sc. Jasna Košćak

Kozmopolitski pjesnik u čežnji za domom

Promišljanja o sto desetoj godišnjici smrti A. G. Matoša (1914. - 2024.)

Razmišljajući u 2023. godini o A. G. Matošu i hrvatskome pjesništvu neprijeporno se podastire misao: "Hrvatsko je pjesništvo najsloženiji mogući jezični znak, kojemu je predočljiv lik mnogovrsnost individualno oblikovanih jezičnih postava, u povijesti i sadašnjosti. Predmet mu je svekolika povijesna zbilja, a značenje smisao što ga današnji čitatelj može oblikovati na temelju stečenih drevnih znanja i vlastitih iskustava." (Stamać, 2007, 5)

Živeći u uzburkanu vremenu migracija i migrantske krize, odlazaka i povratak, Matošovo pjesništvo ponovo progovara o pojedincu koji se našao u kolopletu života te ispisuje sebe po listovima povijesne zbiljnosti.

Antun Gustav Matoš (1873. - 1914.), pjesnik, novelist, kritičar, putopisac i polemičar, obilježio je kao vodeća književna osobnost razdoblje hrvatske moderne, a godina Matoševe smrti uzima se kao kraj jednog književnog razdoblja. O Matošu će reći Prosperov Novak: „Taj iskreni opozicionar i pravaški sljednik, vojni bjegunac i bezdomnik, bio je suvremenik europskog anarhizma.” (Prosperov Novak, 2003, 275.). Prekinuvši studij veterine, dospio je u austrijsku vojsku, pobegao, dezertirao, izbivao iz Hrvatske četrnaestak godina te boravio i ostvarivao se uspješno ili manje uspješno lutajući europskim gradovima. Put vojnoga bjegunci započeo je u Beogradu, gdje je ostvarivao svoj književni talent, potom osobito u Parizu upoznavši modernistički duh i strujanja europske književne produkcije. Čitavo je vrijeme stvarao, živio na rubu egzistencije, živio bohemski u umjetničkim krugovima i žudio povratak kući, domu svome. Vratio se 1908. kad mu je car Franjo Josip II. oprostio dezterterstvo.

Marijan Matković obrazlažući Matošev „izvanredni lirska talent” o dijelu njegove lirike između ostalog ističe: „I propjevalo je njegov pejzaž u rujnim jesenima, pejzaž hrvatski bojama nepoznatim hrvatskoj literaturi do njega. U čitavoj skali svoje elegične tuge i bogate ljepote! Da, i tu liriku nadahnjuje motiv prognanički.” (Matković, 1967, 18)

Njegujući kult forme i esteticizam, pišući često u formi soneta, ostvarujući iznimne slike krajolika, snatreci i tragajući za idealnom ženom, u duhu secesije unoseći motive dekorativne ornamentike – cvijeta, Matoš je osjećao duboko domovinu, o njoj je maštalo u prognaničkom kutu te žudio susret i ispunjenje. Susret s domom ne nosi elemente sentimentalnoga govorenja i poze već je to duboko proživljeni dodir i čežnja. Kritički je progovarao o ljudima i vremenu, možda se i razočarao pri povratku, ali je spremno o tome govorio: *O, ta uska varoš, o, ti uski ljudi,* (Matoš, 1967, *Stara pjesma*, 81)

U pjesmi pisanoj u sonetnoj formi *U travi* lirska subjekt evocira pejzažne slike i prizore zavičaja:

„U daljini, među granjem, selo

(...)

Vjetar haldi uznojeno čelo
I na plotu vitla rublje sušeno.

(...)

Blizu mlinu pjeva slavić ubavi.”

U tercinama – obratu pjesme otkriva se prijepor unutar lirskog subjekta: dom – tuđina.

Hrvatska, oj to su tvoji glasi,
Čežnje tuđinskoga moga stradanja:
Tuđi vjetar ledio mi vlasti,
Sad ih mrsi cjelov tvoga ladanja!” (Matoš, 1967, 58)

Završni stihovi donose konačno smirenje povratka, a *uznojeno čelo* s početnoga katrena u posljednjoj tercini postaje *umireno čelo*.

Matoš je i pjesnik zanosnoga ushita domovini u pjesmi pisanoj u distisima *Gospa Marija*. Marija, majka, Matoševa majka, brižna Gospa kao Isusova majka, majka sviju. Majka domovina, koja njeguje, doji, brine, daje se nježnošću, toplinom, daje se jezikom, materinskim jezikom koji lirski subjekt nosi i upija te kliče:

„Samo tebe volim, draga nacija,
Samo tebi služim, oj Kroacijo,
Što si duša, jezik, majka, a ne znamen,
Za te živim, samo za te, amen!” (Matoš, 1967, 129)

Kao i Kranjčević i Matoš piše pjesmu – baladu naslovljenu *Iseljenik* stavljajući pred čitatelje čovjeka, iseljenika, pišući njegov izgnanički životopis započinje motivima odlaska i oproštaja, odlaska zbog siromaštva, mađarske čizme i lihvarske rabote prema hrvatskome čovjeku.

Bolno odjekuje ovo monološko kazivanje čovjeka – iseljenika:

„Na svomu prosjak ja sam,
Jer rodna zemlja sinu je tuđina,
A Hrvatska je strancu domovina!” (Matoš, 1967, 102.)

U pjesmi kao da su zgusnute slike mnogih proživljenih emigranata gotovo svih vremena: na tuđem nikad nisi svoj, u tuđoj si zemlji samac, sluga, obitelj proživljava tragiku rastanka, sin raste bez oca i više ga i ne poznaće, žena ostavlja muža.

Balada kao lirsko-epska vrsta pjeva o stradanjima pojedinca te Matoš, iskoristivši baladičan ton u monološkom kazivanju iseljenika, na kraju razbija moguću tragičnost završetka spoznajom da je u tuđini ipak slobodan, nesloboda na rodnome tlu više boli.

„Pa bit će radnik, bit će siroma,
No slobodan će bit – što nisam doma.”

Propitivanjem lirskoga subjekta dolazi se do razrješenja:

„ No šta će meni tuđi krov,
Sloboda tuđeg kraja?
Tek kod kuće je blagoslov,
A svog bez zavičaja
Je teško živjet, teže još umrijeti:
Jer svaka ptica k svomu jatu leti.” (Matoš, 1967, 104)

Završni stihovi, aforistički oblikovani, konačan su zaključak i spoznaja:

„ Slobode traži samo gdje
Ti zbori majke mlijeko!
Po narodu si svome sve,
Bez njega – Niko, Neko,” (Matoš, 1967, 104)

Literatura:

Matković, Marijan. 1967. Antun Gustav Matoš. U: *Antun Gustav Matoš I, Pjesme, pripovijesti, autobiografija*. Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 64, prir. Dragutin Tadijanović i Marijan Matković. Zagreb. Zora. Matica hrvatska. 7 – 25.

Matoš, Antun Gustav. 1967. *Pjesme, pripovijesti, autobiografija*. Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 64, prir. Dragutin Tadijanović i Marijan Matković. Zagreb. Zora. Matica hrvatska.

Prosperov Novak, Slobodan. 2003. *Povijest hrvatske književnosti. Od Baščanske ploče do danas*. Zagreb. Golden marketing.

Stamać, Ante. 2007. „Predgovor”. U: *Antologija hrvatskoga pjesništva od davnina pa do naših dana*. Sastavio Ante Stamać. ur. Miroslava Vučić. Zagreb. Školska knjiga. 5 - 9.